

Provisions of 97th Amendment Struck Down: SC ९७ व्या घटना दुरुस्तीच्या तरतुदी रद्द: सर्वोच्च न्यायालय

सर्वोच्च न्यायालयाने गुजरात उच्च न्यायालयाचा २०१३ चा निर्णय कायम ठेवला आणि संविधान (९७^{वा} दुरुस्ती) कायदा, २०११ मधील काही तरतुदी रद्द केल्या.

- ९७^{वा} घटनादुरुस्तीमुळे अर्थव्यवस्थेत मोठ्या प्रमाणात योगदान देणाऱ्या क्षेत्रासलेल्या सहकारी संस्थांवरील राज्यांचा अनन्य अधिकार कमी होत असल्याने संघराज्यवादाला मोठी चालना मिळाली.

सहकार

- आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेच्या (आयएलओ)मते, संयुक्त मालकीच्या आणि लोकशाही नियंत्रित उद्योगाद्वारे त्यांच्या समान आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक गरजा आणि आकांक्षा पूर्ण करण्यासाठी स्वेच्छेने एकत्र आलेल्या व्यक्तींची एक स्वायत्त संघटना म्हणजे सहकारी संस्था.
- कन्झुमर कोऑपरेटिव्ह सोसायटी, प्रोड्युसर कोऑपरेटिव्ह सोसायटी, क्रेडिट कोऑपरेटिव्ह सोसायटी, हाऊसिंग कोऑपरेटिव्ह सोसायटी आणि मार्केटिंग कोऑपरेटिव्ह सोसायटी अशा अनेक प्रकारच्या सहकारी संस्था आहेत.
- संयुक्त राष्ट्रांच्या आमसभेने २०१२ हे वर्ष आंतरराष्ट्रीय सहकारी वर्ष म्हणून घोषित केले होते.
- भारत हा एक कृषी देश आहे आणि त्याने जगातील सर्वात मोठ्या सहकारी चळवळीचा पाया घातला.

the thinking tree3
THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE

- अलीकडेच केंद्र सरकारने सहकारी चळवळीला नवा धक्का देण्यासाठी स्वतंत्र 'सहकार मंत्रालय' तयार केले आहे.

मुख्य मुद्दे

- मुद्दा:
 - ९७^{वा} घटनादुरुस्तीद्वारे घटनेत सादर करण्यात आलेल्या भाग IXबी ने सहकारी संस्था चालविण्याच्या अटी निश्चित केल्या.
 - संसदेने राज्य विधिमंडळांची आवश्यक मंजूरी न घेता सदर बदल घडवून आणले.

- एखाद्या सोसायटीकडे किती संचालक असावेत किंवा त्यांचा कार्यकाळ किती असावा आणि को ऑप सोसायटी सदस्य होण्यासाठी आवश्यक असलेले कौशल्य किती असावे हे ठरवण्यापर्यंत हे गेले.

९७ व्या दुरुस्तीतील इतर प्रमुख तरतुदी

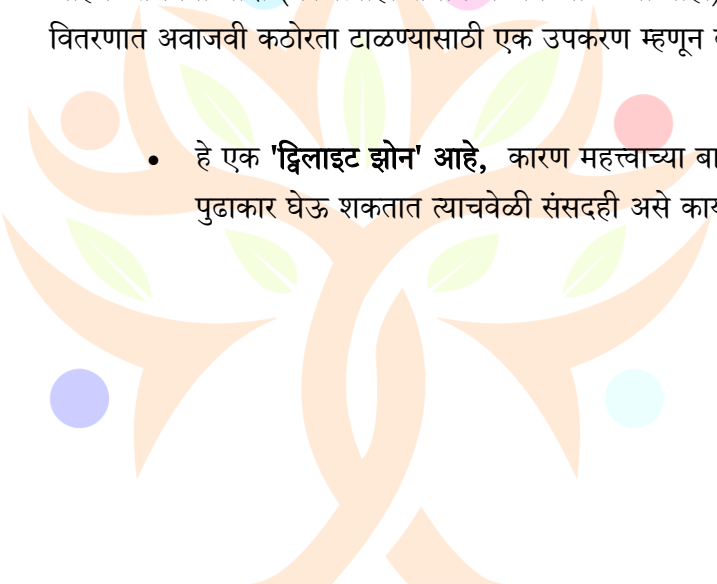
- घटनेच्या भाग ३ अन्वये कलम १९ (१)(क) मध्ये "संघटना आणि संघटना" नंतर "सहकारी संस्था" हा शब्द जोडला गेला. यामुळे सर्व नागरिकांना नागरिकांच्या मूलभूत हक्काचा दर्जा देऊन सहकारी संस्था स्थापन करता येते.
- "सहकारी संस्थांना प्रोत्साहन" संदर्भात राज्य धोरणाच्या निर्देश तत्वांमध्ये (भाग ४) नवीन कलम ४३ बी जोडले गेले.
- केंद्र सरकारचा युक्तिवाद:
 - सरकार समाजाच्या कामकाजात 'व्यावसायिकता' आणि स्वायत्तता आणत आहे हे समर्थनीय आहे.
 - सदस्यांच्या उत्तरदायित्वाच्या अभावामुळे खराब सेवा आणि कमी उत्पादकता निर्माण झाली आहे.
 - निवडणुकाही वेळेवर होत नाहीत. सहकारी संस्थांना सुस्थापित लोकशाही तत्वांवर चालण्याची गरज आहे.
- सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय:
 - राज्यांचा विशेष कायदा:
 - या घटनेचे वर्णन अर्ध-संघीय असे करण्यात आले आहे, जिथपर्यंत वैधानिक अधिकारांचा संबंध आहे, जरी संघीय वर्चस्वाचे तत्त्व पाहता राज्यांच्या तुलनेत केंद्राच्या बाजूने झुकते आहे.
 - अर्ध-संघराज्यवाद म्हणजे एकात्मक राज्य आणि महासंघ यांच्यात राज्याचा मध्यवर्ती प्रकार.
 - तथापि, त्यांच्या स्वतः च्या क्षेत्रात, राज्यांना केवळ त्यांच्यासाठी राखीव असलेल्या विषयांवर कायदा करण्याचे अनन्य अधिकार आहेत.
 - भाग नववा ब, ज्यात कलम 243 झेड एच ते 243 झेड टी समाविष्ट आहे, राज्य यादीच्या प्रवेश 32 अंतर्गत राज्य विधिमंडळांच्या सहकार क्षेत्रावरील "अनन्य वैधानिक अधिकार" वर "लक्षणीय आणि मोठ्या प्रमाणात परिणाम" झाला आहे.

- कलम २४३ जे आय हे कसे स्पष्ट करते की, ९७^{वा} दुरुस्तीच्या भाग IX बी च्या तरतुदींच्या अधीन राहून एखाद्या समाजाचा समावेश, नियमन आणि बंद करण्यावर राज्य केवळ कायदा करू शकते, याकडे न्यायालयाने लक्ष वेधले.
- राज्यांनी मान्यता दिलेली नाही:
 - त्यात असे म्हटले होते की, ९७^{वा} घटनादुरुस्तीला राज्य विधिमंडळाच्या कलम ३६८ (२) नुसार किमान अर्धा राज्य विधिमंडळांनी मान्यता देणे आवश्यक आहे, कारण त्यात एक विशेष राज्य विषय (सहकारी संस्था) असलेल्या तरतुदीचा सामना करावा लागतो.
 - कलम ३६८ (२) अन्वये संसद विशेष बहुमताने विधेयक मंजूर करून घटनेत सुधारणा करू शकते.
 - ९७^{वा} घटना दुरुस्तीच्या बाबतीत असे समर्थन केले गेले नसल्यामुळे ते रद्द करण्यास जबाबदार होते.
- बहुराज्य सहकारी संस्थांसंबंधी तरतुदींची वैधता कायम ठेवली:
 - अनुमोदन न मिळाल्यामुळे 'मल्टी स्टेट को-ऑपरेटिव्ह सोसायटीज (एमएससीएस) शी संबंधित दुरुस्तीच्या भाग IX बी चा काही भाग कमी झाला नाही.
 - जेव्हा एम.एस.सी.एस चा विचार केला जातो ज्यात केवळ एका राज्यापुरते मर्यादित नसलेल्या वस्तू असतील, तेव्हा वैधानिक अधिकार भारतीय संघाची असेल जी कलम ४४ , यादी १ (युनियन लिस्ट) मध्ये समाविष्ट आहे.
 - असे जाहीर केले जाते की संविधानाचा भाग IX बी केवळ अशा प्रकारे कार्यरत आहे कारण तो विविध राज्यांमधील आणि केंद्रशासित प्रदेशांमधील बहुराज्य सहकारी संस्थांशी संबंधित आहे.

वैधानिक अधिकारांमध्ये फरक करण्यासाठी याद्या

- अशा तीन याद्या आहेत ज्यात वैधानिक अधिकारांचे वितरण करण्याची तरतूद आहे (संविधानाच्या 7^{वा} अनुसूचीअंतर्गत):
 - युनियन लिस्ट (यादी १) - यात ९८ विषय (मूळ९७) आहेत आणि त्यात राष्ट्रीय महत्वाचे आणि संपूर्ण देशासाठी समान कायदे मान्य करणारे विषय समाविष्ट आहेत.

- केवळ केंद्रीय संसदच या बाबींच्या संदर्भात कायदा करू शकते उदा. संरक्षण, परराष्ट्र व्यवहार, बँकिंग, चलन, युनियन कर इत्यादी.
- राज्य यादी (यादी २) - यात ५९ विषय (मूळ६६) आहेत आणि त्यात स्थानिक किंवा राज्य हिताचे विषय आहेत.
 - हे राज्य विधिमंडळांच्या वैधानिक क्षमतेत आहे, जसे की सार्वजनिक व्यवस्था आणि पोलिस, आरोग्य, कृषी इत्यादी.
- समवर्ती यादी (यादी ३) - यात ५२ विषय (मूळ ४७) आहेत ज्याच्या संदर्भात; केंद्रीय संसद आणि राज्य विधिमंडळ या दोघांनाही कायद्याचे समवर्ती अधिकार आहेत. समवर्ती यादी (कोणत्याही संघीय घटनेत आढळली नाही) दोन पट वितरणात अवाजवी कठोरता टाळण्यासाठी एक उपकरण म्हणून काम करणे होते.
 - हे एक 'द्विलाइट झोन' आहे, कारण महत्वाच्या बाबींप्रमाणे, राज्ये पुढाकार घेऊ शकतात त्याचवेळी संसदही असे कायदे करू शकते.

the_thinking_treet3
THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE